

PRO KLIMAT

BERGSHAMRA – ULRIKSDAL
Hösten 2023

En studiecirkel för vetgiriga

Materialet baseras i stora delar på text av Gittan Frejhagen 2022, initiativtagare till Gretas Gamlingar, samt layout i vissa delar av Peter Frejhagen. www.facebook.com/gretasgamlingar

Övriga texter är skrivna hösten 2023 av Peter Lamming och Birgitta Lacuesta.

Studiecirkeln har kommit till stånd som ett projekt inom PRO Bergshamra-Ulriksdal.

Inbjudan till att diskutera klimatförändringarna

PRO Stor-Stockholm har på Höstmötet 2023 beslutat att prioritera klimatfrågan och bidra till att studiecirkel startas i föreningarna. På sista sidan ser du vad PRO-kongressen bestämt.

Lika mycket regn har fallit på en dag som normalt kommer under en månad, vägar rasar samman, tåg spårar ur, tusentals blixtnedslag sätter igång bränder, hem vattenfylls. Enbart i Dalsland har brandkåren haft 150 utryckningar under ett enda dygn. Vägar och villor rasar ner efter regnet. Allt detta sker i Sverige, september 2023 Är vi dåligt förberedda?

Rysslands angreppskrig på Ukraina har pågått i snart 2 år. Den kolossala förstörelsen av den sprängda dammen, av minerade åkrar, grymheter och hot om kärnvapen – allt detta är människors verk. Detsamma kan sägas om klimatförändringarna – det är människor som orsakar genom överdrivet utsläpp av koldioxid i atmosfären,

FN:s klimatpanel IPCC har i många år varnat för vad som är på gång. Vi i västvärlden lever som om vi har minst 4 jordklot. Vi måste göra vad vi kan för att minska våra utsläpp av kol, olja och gas, som tillsammans utgör 70 procent av koldioxidutsläppen Vad ska in? Energi från sol, vatten och vind.

Negativa klimatförändringar leder till torka, översvämningar, skogbränder, svält och ökade flyktingströmmar. FN:s generalsekreterare säger att planeten befinner sig i nödläge. Vi kan ta reda på vad forskarna säger.

Ingen kan göra allt, men alla kan göra något. Vi kan skapa opinion och påverka våra politiker. Vi har vid andra kriser (ozonhålet, Covidpandemi t.ex.) visat att vi kan genomföra tuffa åtaganden tillsammans när vi inser att vi har en kris. Vi kan själva bidra till minskade skadliga klimatutsläpp och till en rättvis klimatomställning. Det som kommer att avgöra om vi uppnår 1,5-graders målet före 2030 är om länder och fossilindustrin ställer om på riktigt nu.

Vi kommer att ta upp frågor om maten, resor, bostaden och textilier. Vi kommer också prata om betydelsen av mångfald i djur och växtriket, om skogen, om haven och inte minst om en rättvis och solidarisk klimatomställning. 10 kapitel (s. 15) kan man dela upp på fem träffar.

Vi kommer att ha roligt i studiecirkeln, när vi pratar konstruktivt och ger varandra tips. Vi kommer själva bli klimatsmarta. Vi är många, som reagerar. Vi vill få fler att agera!

Välkommen till klimatsamtalen om vad det är som sker och vad vi kan göra åt det

*”Du är en människa, bland människor i världen.
det som angår dem angår också dig.
Den som tar avstånd från världen omkring sig,
den tar också avstånd från sig själv”*
(Mikael Wiehe)

1. Klimatutsläpp från textilier och prylar

Först måste vi ställa oss en fråga. Hur påverkas klimatet när jag i en svensk affär köper en skjorta eller en leksak?

Jo, när vi köper ett klädesplagg eller en sak har någon odlat råvaran eller tillverkat materialet, sytt eller tillverkat plagget eller prylen, transporterat och sålt dem. Alla dessa moment kräver energi från t.ex. bensen, gas, kol, eller el. Och dessa olika energislager genererar utsläppsgaser - koldioxid, metan, lustgas osv. Och det är dessa gaser som påverka klimatet med mycket, lite eller inga utsläpp alls!

För att kunna jämföra olika växthusgaser beräknar man hur mycket starkare eller svagare, varje gas påverkan är i atmosfären jämfört med koldioxid. Till exempel: gasen metans påverkan på växthuseffekten i atmosfären är 30 gånger värre än koldioxid, och ett metanutsläpp på 1 ton motsvarar därför 30 ton koldioxidekvivalenter CO₂e. (CO₂ betyder på kemispråk koldioxid och CO₂e skulle kunna kallas koldioxid-motsvarigheter)

Vi konsumenter måste vara aktiva i klimatomställningen.

Idag finns mål för hur företag och verksamheter ska minska sina utsläpp. Mål för de utsläpp som vi konsumenter förorsakar är på väg till riksdagen. Men när detta skrivs har riksdagen ännu inte beslutat om mål för våra så kallade konsumtionsbaserade utsläpp, dvs summan av påverkan från det vi köper i Sverige och det vi importerar från andra länder

För att välja klimatsmart måste vi själva sätta oss in i när och hur vi genererar klimatutsläpp och hur vi kan minska dessa. Ett tips! Till nästa klimatssamtal kan du kolla ditt klimatavtryck! Du kan t.ex. använda www.klimatkontot.se Den appen har Konsumentverket skapat.

Exempel på kläders klimatpåverkan (källa Naturskyddsföreningen)

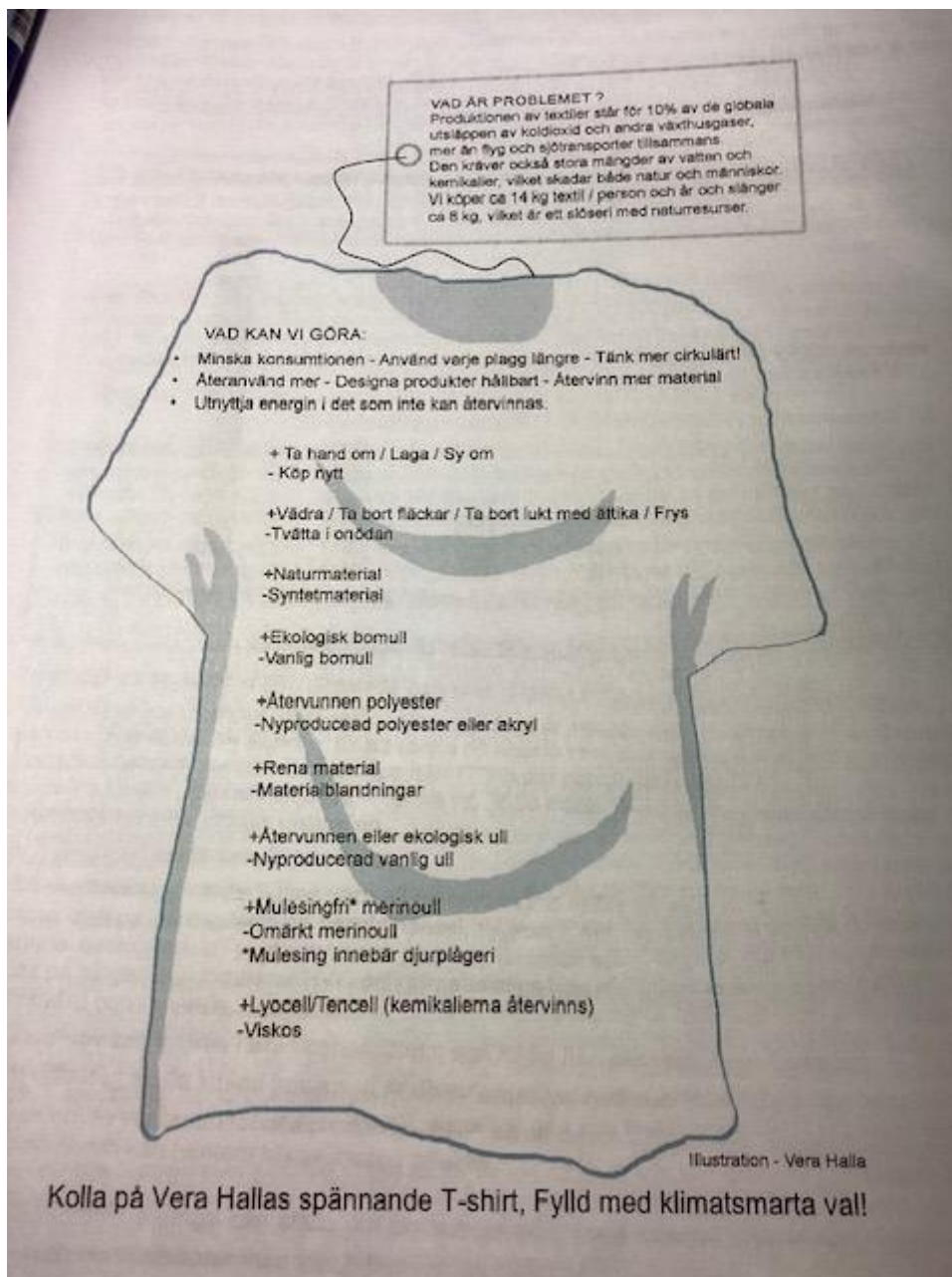
		<u>Klimatpåverkan i CO₂e</u>
T-shirt	250 g bomull	4,5
Jeans	600 g bomull denim	12
Fleecetröja	300 g polyester	11
Klänning	500 g polyester	17

Vi behöver alltså se över våra vanor och konsumtion. Göra medvetna val. Lära oss mer om hur vi påverkar klimatet. Ofta handlar det också om att avväga miljö- och klimatpåverkan. Men det finns ingen tabell som enkelt graderar hur bra olika textilier är ur klimat- och miljöhänsyn. På nästa sida hittar du en uppställning av val du kan överväga inför olika typer av textilier!

Ett exempel. Många tycker om bomull, men tyvärr hör bomull till de textilier som påverkar både klimatet och miljön negativt. Bomullens utsläpp genereras till 80 procent vid produktionen. Det behövs mycket vatten för odling och förädling av bomull, samtidigt som bomull odlas i torra områden. Det leder till att brunnar sinar och sjöar och floder torkar ut. Bomullsodlingarna täcker 5 procent av världens odlingsyta, men använder 11 procent alla bekämpningsmedel. 22.000 människor dör varje år på grund av förgiftningar av dessa bekämpningsmedel. För att producera 1 kg bomull krävs det 10 000 liter vatten och 1 kg kemikalier. (Källa: WHO) De bomullsplagg vi redan har ska vi sköta om så att de håller att användas länge. Laga om så behövs. Men med hänsyn till miljön och människors hälsa bör vi framför allt minska våra inköp av nytillverkade textilier eller produkter, använda dem vi har

längre och när det går pröva att hyra eller sam använda, och till slut återvinna dem som energi!
Låta dem ingå i en cirkulär ekonomi.

Svensken köper över 15 kilo textilier per år. Sedan år 2000 (10,7 kg/person) har konsumtionen av kläder och hemtextilier ökat med 40 procent. Detta är statistik från Naturvårdsverket som säger att "det är en bekymmersam utveckling. Modeindustrin uppskattas stå för cirka tio procent av global miljöpåverkan." Svenskarnas textilköp orsakar fyra miljoner ton utsläpp mätt i koldioxidkvivalenter. Du tvättar säkert alla nya plagg innan du använder dem, eller hur? Och när vi använt plaggen 5 -7 gånger, så slänger vi dem (helst till klädinsamlingen) och de bildar enorma sopberg i fattiga länder. Det bästa är att köpa så lite nya kläder som möjligt. Det går ju att laga trasiga kläder Köp inte nyproduktion. Second hand är alltid bättre. Om du ändå köper nytt t.ex. ett bomullsplagg så håll utkik efter Fairtrade-märkning. www.sverigesnatur.org

2. Skogens betydelse för vår överlevnad

Ju mer träd desto bättre, skulle man kunna säga. Varför? Träden är många ännu idag. Sveriges yta täcks av 70 % skog. Fast före människans civilisation var de dubbelt så många. Varför behöver vi mycket träd? De liksom alla växter som ger ifrån sig syre behöver vi för att överleva. Vi andas ut koldioxid. Träden och växterna tar in den och ger oss syre tillbaka. Det är det som kallas för fotosyntesen.

Då kan man förstå varför man i gångna tider och kanske fortfarande kallar Amazonas skogar för ”jordens lunga”. Nu protesterar man i många länder över skövlingen av Amazonas djungel, med nedhuggning och bränder för att ge plats för jordbruk och fabriker. Skriket hörs: ”Stoppa förstörelsen av Amazonas!” Denna regnskog sträcker sig över Brasilien, Colombia, Ecuador, Venezuela och fyra länder till. Människor boende där tycker så klart att det är deras land och deras skog och att USA och Europa inte ska ta över rättigheten och stoppa deras rätt att utnyttja skogen.

Här i Sverige har vi stora markområden med skog och riktigt tät storskog i norr. Andelen urskog är snabbt minskande. Att vandra i den skogen är mycket lugnande och bra för hälsan och psyket. (En japansk vetenskaplig undersökning har bekräftat det). Plötsligt mitt i skogen så kan man se ett öde land. Allt nedhugget, marken torr och naturligtvis inget liv, inga fåglar, ingenting. Det är fult, dött och ger koldioxidutsläpp.

Vi bär- och -svampplockare får lust att skrika ”Stoppa förstörelsen!” Men vi måste vara tusentals eller ännu mer människor som säger stopp. Det är Staten fastighetsverk SFV, som förvaltar en sjundedel av Sveriges yta, 6,5 miljoner hektar mark. Och det statliga Sveaskog som också agerar. Det finns många jordbrukare som har skog och kyrkan har en stor del. Skogen ger vinst och pengar och vem vill säga nej till det. Den lilla människan har svårt att stå emot dessa drakar.

Ju äldre träden är desto mer koldioxid har de tagit in och förvarat. Det finns regler och bestämmelser hur man får avverka. Sveaskog har lovat att inte avverka någon kontinuitetsskog i nordvästra Sverige som är över 140 år gammal men SFV har ingen sådan gräns. En osäker situation, nämligen för att avskogningen leder till växthusgas-utsläpp. Koldioxiden frigörs.

I början av 1800-talet hade skogarna i många regioner blivit kraftigt utarmade efter en lång tids intensiv markanvändning. Industrialiseringen minskade trycket på skogsområdena - tack vare tillgången till nya fossila energikällor.

Med industrialiseringen fick vi många positiva resultat men till slut, på grund av den stora användningen av fossila bränslen, för att täcka upp all den energi som behövdes, så blev den ökande koldioxiden i luft och vatten ett ödesdigert problem, som vi nu ser.

Avverkningen av skog för att få energi gjorde att trädens kol avlägsnades från marken. Detta blev ett stort utsläpp. Om skogen inte avverkats så skulle kolet ha bundits i träden. Träden utgör då en ”Kolsänka”. Kalhyggen är dåligt för växter, svampar, djur och den biologiska mångfalden.

Visst kan man skapa nya träd genom plantering, men de växer inte så fort och det tar för lång tid att få stora höga träd, som situationen är nu. I vissa avseenden är trä bättre än andra

material t ex plast. Rester från den avverkade skogen kan omvandlas till bioenergi, det är en fördel. Det är väl otänkbart att avverkningen av skog skulle stanna upp, även om det skulle lösa ett stort globalt problem. Trä behövs. Man börjar nu bygga trähus, trä som ett bättre material än cement när det gäller utsläpp.

Det är helt klart att man måste hejda och minska skapandet av kalhyggen. Det behövs en begränsning av tillgången på skogsprodukter. Man säger att motståndskraftiga artrika skogar ska lämnas i fred och betraktas som en ”överbyggningsteknik” som köper tid så att andra sektorer hinner avkarboniseras. EU har vissa bestämmelser som bör följas.

Hotet mot skogarna

Avskogningen leder till förlust av biodiversitet, ökad koldioxidhalt i atmosfären och försämrad markhälsa.

Klimatförändringar påverkar skogarna på flera sätt. Ökad temperatur och förändrade nederbördsmönster kan leda till torka, skogsbränder och försämrad skogshälsa. Skogarna fungerar som kolreserver och hjälper till att reglera klimatet genom att de absorberar koldioxiden från atmosfären.

Skogsbränder. Klimatförändringarna har bidragit till ökad frekvens och intensitet av skogsbränder. Dessa bränder kan ha förödande effekter på skogsekosystemet genom att förstöra vegetation och habitat.

Illegal avverkning och skogsförstöring. Olaglig avverkning av träd för trävaruproduktion eller annat ändamål är ett problem som hotar skogars stabilitet.

Fragmentering av livsmiljöer. Mänsklig verksamhet kan leda till fragmentering av skogsmiljöer, vilket kan isolera populationer av djur och växter och försvåra deras förmåga att migrera och sprida sig. För att bekämpa dessa problem är det viktigt att bedriva hållbar skogsförvaltning, främja bevarande av naturliga skogar, minska koldioxidutsläppen och arbeta för att minska efterfrågan på träprodukter. Globalt samarbete och medvetande om skogarnas betydelse är viktigt - också för ekosystemet.

Se upp med torven Ett annat fall av stora koldioxidutsläpp som blivit uppmärksammat på sista tiden är våtmarkerna, alltså de områden som blev torrlagda när bönderna långt tillbaka i tiden sökte skapa ny mark genom att leda bort vattnet från sjöar och åar och kunna odla för att få mat på bordet. Nu är det tid att låta vattnet komma tillbaka och dränka dessa områden för att vattnet suger också upp koldioxiden. Ungefär 20 procent av utsläppen i Sverige kommer från dessa torra marker. Torvmarken skärs upp i bitar och används t ex av företag som säljer materialet till blomsterbutiker. Utdikningen av våtmarker under 1900-talet var omfattande. Återvätning är effektivt för att hindra vidare utsläpp av koldioxid.

3. Klimatutsläpp från vår mat

Efter transporterna står maten för det näst största området för hushållens utsläpp. Politikerna har inte satt upp några mål för hur mycket utsläppen från vår mat ska minska. Men globalt konsumerar vi, som om det fanns fem jordklot. Mat är grönsaker, kött, efterrätter, pizza,

mjölk, öl och godis. En del mat ger mycket större klimatavtryck än annan. Vi kan lära oss hur mycket klimatutsläpp olika matvaror ger genom att titta på Matklimatlistan av Elin Rööf: <https://www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/futurefood/publikationer/framtidens-lantbruk/mat-klimat-listan-version-1.1/>

Kött från kor och lamm ger mycket utsläpp liksom ost, mjölk och mejerivaror. Detta beror på att dessa djur är idisslare och bearbetar gräs med hjälp av metan i sin mage. Kött från gris, fågel och fisk ger betydligt mindre utsläpp. Grönsaker, rotfrukter, bär m.m. ger minst utsläpp – om de inte flugits hit!

Om vi vill köpa kött kan vi välja bort importerat kött, som ofta har höga halter av antibiotika. Närodlat och ekologiskt och mat i säsong är tumregeln för den klimatsmartare. I dagsläget har Sverige en självförsörjningsgrad på livsmedel på 50 procent. Vår nötkonsumtion var på 1990-talet till 75 procent inhemsk, men idag är över hälften import (Källa: LRF). När vi köper svenskt gynnar vi därför jordbruket, vår natur och självständighet.

Det finns många tips i skolorna, matserveringar och i litteraturen numera om hur man väljer klimatsmart: Frossa i grönt! Och inte bara gurka och sallad. Tänk nötter, frön, rotsaker, svamp, bönor, linser, tofu, ärtor, sojaprodukter, groddar och färgglada grönsaker. Så bidrar du till klimatet, friskare vatten, mindre gifter och till att fåglar, insekter, djur och blommor trivs. Du bidrar till den ekologiska mångfalden.

Matsvinnet ger onödiga utsläpp. Idag slänger vi motsvarande var 5:e matkasse. Det är ju tokigt att göra sig av med 20 procent av matinköpen – handla inte för mycket. Ät inte för stora portioner. Planera för hur du kan använda resterna.

4. Klimatutsläpp från våra resor och transporter

Våra inrikes resor står för en tredjedel av alla klimatutsläpp i Sverige. Bilarna genererar 10 miljoner ton CO₂e. Inrikesflygets utsläpp är oförändrade, men utrikesflyget har ökat kraftigt. Men ingår inte i de svenska beräkningarna av utsläpp! Sommaren 2021 var mer än hälften av alla nybilsköp elbilar. Reduktionsplikten att blanda en högre del förnybara bränslen i bensin och diesel, medförde lägre utsläpp av växthusgaser men till ett högre pris vid pumpen.

Det moderna transportsystemet måste vara spårbunden trafik, bussar, elbilar och cykel. Vi behöver själva bli klimatsmarta t.ex. genom att samåka, hålla lägre hastighet, använda motorvärmare. Fundera över om du måste köra korta sträckor. ”Inte bilen under milen”

En stor bilsbil genererar 85 gram CO₂e/passagerare/kilometer.

Flyget motsvarar 163 gram CO₂e. Buss diesel 27, buss på biobränsle 14. Tåget 0,0039 g!

Istället för flyg

Friskis&Svettis har genom medlemmarnas opinionspåverkan beslutat upphöra med flygresor. COOP har kommit fram till samma slutsats. Även inom PRO förs samtal om att sluta flyga. En enkel resa med flyg mellan Stockholm och Göteborg, har lika stor klimatpåverkan som 20.000 enkla resor på samma sträcka (Källa: SJ). Och det går lika fort.

Riksdagen antog 2010 **generationsmål** för miljöarbetet, vilket innebär att utsläppsminskningar i Sverige inte får ske på bekostnad av miljö eller hälsa i andra länder.

Naturvårdsverket har till uppgift att följa utsläppen både i Sverige och de utsläpp som vår import orsakar. Vi är som konsumenter ansvariga för 9 ton CO₂e per person/år (2019) – privata transporter 40%, Maten 20%, Boendet 20% och textilier mm 20%. Företagen är ansvariga för 55 miljoner ton/år jämfört med hushållens 93 miljoner ton CO₂e.

5. Klimatutsläpp från våra bostäder

Totalt sett står den svenska bygg- och fastighetssektorn för en dryg femtedel av Sveriges utsläpp av växthusgaser. Det är utsläpp som kommer från material- och energianvändning.

Det är stor skillnad i utsläpp mellan gamla och nya hus. En stor andel av de byggnader som finns i landet har byggts mellan 1950- och 1980-talen. De byggnader som byggs idag har lägre energianvändning än äldre och då blir utsläppen av växthusgaser under byggnadens livstid relativt låg.

Nya hus, typ experiment, kan ha noll energianvändning eller till och med ge överskott. Om byggnaden har till exempel solceller. Äldre hus kan ha tre fyra gånger så hög energianvändning. Dessutom finns det skillnader mellan norr och söder i landet beroende på skillnader i vinterklimat. På senare tid har behovet av att ha komfortkyla ökat. Därför att vi allt oftare får kraftiga värmeböljor. Och då kan alltför höga inomhustemperaturer undvikas till priset av att det behövs mer el till AC och luftkonditionering.

I alla större bostadshus ska finnas en energideklaration. Vanligtvis uppsatt i trapphuset. Den visar om huset i bästa fall är ett A-hus eller i sämsta fall ett G-hus. På webbplatsen Boverket.se finns sökbara energideklarationer som visar en byggnads energianvändning.

Vid renovering och ombyggnad av äldre hus finns stora möjligheter att minska utsläppen av koldioxid efter ombyggnaden genom ordentlig energieffektivisering som att byta gamla fönster mot nya, värmeisolera till exempel vind.

För nya hus är det att själva byggandet som är den mest klimatpåverkande delen. Från 2022 krävs att den som ska bygga ett hus gör en Klimatdeklaration. Syftet är att på sikt minska klimatpåverkan från byggnader.

Byggbranschen har tagit fram en gemensam färdplan för att nå netto-noll utsläpp 2045, inom ramen för regeringsinitiativet ”Fossilfritt Sverige”.

Den gröna omställningen kräver markant minskning av klimatutsläpp från byggandet. Detta sker i första hand genom åtgärder att minska den stora energikonsumtionen runt byggandet där uppvärmning och materialproduktion, bl.a. stål, cement och trävaror kräver stora energimängder i framställningsprocesserna.

Några tips

Om man sänker inomhustemperaturen med 1 grad, sparar det 5% av kostnaden för uppvärmning.

Byt om möjligt till klimatsmarta energikällor för uppvärmning av bostad och varmvatten. Installera luftvärmepump, luftvattenpump eller bergvärme, Byt till klimatsmart grön el via elnätet eller om det fungerar till egen grön el från solpaneler eller vindkraft.

Undersök hur du kan förbättra effektiviteten i din energianvändning!

Hushållsel. inventera ditt hem, vad har du som drar el? Kan du byta ut något?

Det som drar mest el är kylskåp, frys och äldre glödlampor (byt dem mot LED)

Mellan mycket el drar datorer, teveapparater och annan hemelektronik.

Mindre el drar matlagning, disk, tvätt och vattenkokare. (Tips: koppla diskmaskinen till kallvatten så sparar du 30 procent av energin)

När du byter och köper nytt-välj klimatsmart, det vinner även din ekonomi på. Byt till bästa energimärkning dvs A i en skala A - G. (tidigare hette det A+++-) Om din kyl/frys är mer än tio år kan du halvera elförbrukningen om du byter till A. Och välj gärna lägre temperatur när du tvättar, dvs 20, 30, 40 eller 60 grader i stället för 40 60 90 grader. Nu finns även energimärkta vattenkranar att välja när du byter.

Stäng fysiskt av apparater

Apparater i standby-läge förbrukar i onödan och står för cirka 10 procent av elförbrukningen i ditt hem och 2 procent, av hela Sveriges energiförbrukning. Det gäller alla apparater med fjärrkontroll, även lampor med transformatorer i vägguttagen.

Investera klokt

Våra placeringar av pengar påverkar klimatet när vi t.ex. försäkrar vårt boende, bil, båt, stuga etc eller sparar i pensionsfonder och livförsäkringar, på bankkonton, aktier och fonder. Ta reda på vilka regler som styr, hur dina pengar används. Kräv bättring av bolagen eller byt. Stöd inte fossilindustrin med dina pengar. Sitter dina pengar fast i fossila verksamheter riskerar de att förlora i värde snabbt.

Läs mer: <https://www.folksam.se/forsakringar/hemforsakring/tips-och-rad/bo-klimatsmart>

Länsförsäkringars klimatmål och kapitalförsäkringar:
<https://mb.cision.com/Main/152/3445067/1490274.pdf>

6. Klimatförnekarnas argument

Du kanske undrar över bränderna? Några påstår att det är klimataktivister som anlagt dem i Grekland, Hawaii, Kanada, Asien osv. Skitsnack. Orsaken är att vi människor överutnyttjar fossila bränslen. Halten av CO₂ är den högsta på 34 miljoner år och den ökar månad för månad. Alla utsläpp av koldioxid finns kvar i atmosfären i mycket långa tider. Vi eldar med kol, driver bilar på bensin, använder gifter i matproduktionen, hugger ner skogar för att ge plats åt biffkor att göra hamburgare av. De fyra största miljöbovorna är flyget, produktionen av kläder, byggindustrin och våra egna transporter. Varför ska mjölk t.ex. köras i lastbil från Tyskland till Sverige?

Vi befinner oss i ett KLIMATNÖDLÄGE, säger FN:s generalsekreterare. Det beror på att vi rika länder och rika enskilda individer inte tänker längre än näsan räcker.

Ursäkter för att inte göra något

1. ”Vanliga människor kan inte göra något. Sverige är så litet så det spelar ingen roll.”

Svar: Om alla gör något även om det är lite så har det effekt. Om vi ändrar vår konsumtion. Om vi pressar politiker och företag, så kan strukturella förändringar ske. Det individuella kan komplettera den strukturella förändringen.

2. ”Det är de stora länderna Kina, USA, Indien med stora utsläpp av CO₂ som måste agera, det väntar vi på. De gamla kan inte göra mycket nu. De unga människorna får ta hand om problemet”

Svar: Små länder kan bli föredömen på olika sätt med sin vetenskapliga och tekniska utveckling. Ungdomar måste ha gamla som stöder.

3. ”Om vi i vårt land drar in på konsumtion och försämrar landets utveckling så kommer andra länder att dra fördel av det på vår bekostnad. ”

Svar: Alla måste agera nu. Det finns inte mycket tid för krisen kommer att bli alltför stor. Alla samhällen kommer att skadas.

4. ”Det kommer tekniska framgångar som löser klimatproblem och räddar framtiden.”

Svar: Med all den kunskap som finns måste man förstå att det inte finns tid och att det är alltför svårt att lita på tekniken. Då kan tankarna förändras till ett slags ”Tro”, metafysiskt som saknar grund i vetenskapen.

5. Den fossila optimismen”, Vi ska framställa ”rent fossil”, gas t ex. Rent fossil och kärnkraft kommer att rädda oss från neddragningar av det sociala samhället.”

Svar: Alltför optimistiskt. Hur lång tid kommer det att ta om man låter kolverken fortsätta med sina utsläpp. Avfallet från kärnkraft är livsfarligt och hittills har ingen i världen lyckats förvara det säkert.

6. Morot eller Piska”. Inte piska, man ska gå försiktigt fram annars blir det starka protester. Inga hårda begränsningar, då reagerar folk i trots och det blir värre. Bara berömma goda handlingar.”

Svar: Skulle inte fungera. Om man inte sanktioneras för något som är fel så bryr man sig inte.

7. Det skulle uppstå en social orättvisa som förändringarna skulle innebära med tanke på hälsa, arbete och social utveckling, där de svagare för lida.”

Svar: Man måste göra strukturella förändringar. Mer jämlikhet och enighet är absolut nödvändiga.

8. Bla, bla, bla. Vi har stora planer för att lösa krisen och vi har gjort stora framsteg. Oroa er inte. Vi går framåt, vi löser problemet i framtiden.”

Svar: Sanningen säger något annat. De har inte gjort tillräckligt. Det går för långsamt.

9. ”Vi kan inte vara utan fossil bränslen. Det kommer att bli en mänsklig tragedi.”

Svar: Vetenskapen vet att ökade utsläpp av fossila bränslen kommer att skapa en mänsklig tragedi.

10. ”Aggressiva klimataktioner kan vara farliga för samhället. Ännu vet vi inte allt. Politiken måste fungera så att lugn och fred bevaras i samhället.”

Svar: Allt eftersom kommer extremvädren att öka och skapa en enorm oro i befolkningen.

7. Rättvis klimatomställning – vad betyder det?

Alla måste hjälpa till att minska utsläppen. I Sverige visar rapporten *Svensk Klimatojämlighet* från 2020 (www.oxfam.se) att medel- och låginkomstgrupperna har minskat konsumtionsutsläppen, men att de rikaste 10 procenten knappt bidragit alls! För att klara 1,5-gradersmålet behöver den rikaste procenten minska sina utsläpp med 95 procent på mindre än tio år (från 43 ton/capita/år).

Klimatojämligheten är stor i Sverige och globalt. Vår konsumtion är ohållbar. Politikerna måste införa mål och styrmedel, som säkerställer att de som släpper ut mest och gör mest för att komma ner till hållbara nivåer. Flygresor, bilåkande och speciellt tyngre SUV:ar är en del av problemet, som enkelt skulle kunna åtgärdas med högre avgifter.

Alla på planeten har samma atmosfär och alla påverkas av de totala utsläppen. På FN:s klimatmöte i Glasgow 2021 (COP26) presenterade Folksam med andra kapitalförvaltare att de avsatt pengar (idag drygt 100 miljarder kronor) för att bidra med gröna investeringar.

8. Vad är havet för dig? Och för mig?

Personliga reflexioner författad av **Birgitta Lacuesta**

Jag som är uppvuxen med Örnsköldsviks långa vik med infart till hamnen och som också levit på somrarna nära vattnen runt halvön Öjörn i Nordingrå. Jag tackar mina goda minnen för dessa intryck. Har man vuxit upp med vatten i närheten så känner man en saknad när man flyttar till städer långt från vattnen, som om något fattas som ger en lugn och fridfullhet.

Vilken betydelse rent faktiskt har vattnet för oss? Skönt att bada och simma. Förr tvättade man kläderna i de öppna vattnen, åarna och sjöarna. Vattnet är vår vän. Det är vad vi mest behöver, för att dricka, för att städa, för att, ja, massor med saker.

Vad ger oss vattnen, älven, sjön och havet när vi befinner oss nära. Vad ger det oss? Lugn, kanske nästan lycka, världen är inte så hemsk, vi lyssnar till vågornas rytmiska svall mot

sandstranden eller älvens brus i sin framfart över stockar och stenar. Vi blir ett med naturen och den måste vi bevara.

När glaciärer som vi har i Arktisk i norr och Antarktisk i söder ändrar sitt tusenåriga landskap och "kalvar" dvs får stora stycken av isen att brytas ner och falla i vattnet, då ändras mycket. Det vatten som kommer från glaciären kommer att höja havsytan. Vattenströmmarna som är ett stort mysterium kommer att ändra riktning. Tänk bara att det finns strömmar i luften och vattnet som styr vår värld, vår underbara vackra värld. Vi vet inte riktigt än vad som kommer att hända med Golfströmmen som värmer våra nordliga länder, Norge och Sverige. Kommer den att ändra riktning i krocken med det kalla söta vattnet från glaciärerna? Vi vet inte, men något kommer att hända när jorden nu värms upp.

Det mest underliga i den dramatiska historia vi befinner oss i är att med radikala beslut kan politikerna förändra allt och vi kan leva lugnt. All information om aktioner och de möjligheter att lösa den kris vi befinner oss i finns. No problem!

En logisk fråga: Vad gör politikerna? De måste sluta med "Bla bla bla!"

Havens betydelse i klimatet

1.Koldioxidupptag: Haven fungerar som ett enormt koldioxidlager. Haven absorberar CO₂ från atmosfären. Det begränsar den globala uppvärmningen.

2.Värmemottagare: Haven tar emot värmen från solen och blir en värmeväxlare som reglerar temperaturen på jorden. Ett slags värmesänka som mildrar temperaturvariationer på land.

3.Havsströmmar: Havens strömmar transporterar värme runt om i världen, kalla strömmar och varma strömmar agerar hela tiden. De driver stora globala cirkulationsmönster som påverkar både klimat och ekosystem.

4.Sjögång och stormar: Havens temperatur och strömmar påverkar vädret. De kan ge upphov till extremväder som man nu känner till och som blivit mycket vanligare och intensivare.

5.Havsytans nivåhöjning: Uppvärmning av haven leder till att vatten utvidgas och havsnivån stiger med risker för översvämningar. Smältningen av polarisarna och glaciärer höjer havsnivån. Havsisens utbredning påverkar hur sostrålningen reflekteras och i vilken grad solstrålarna går tillbaka ut i rymden vilket är positivt.

6.Biologisk mångfald: Haven är hem för en stor del av jordens biologiska mångfald. Temperaturförändringar påverkar ekosystemen.

Som man kan se så är haven en viktig aktör i klimatsystemet både globalt och regionalt och det måste finnas en övervakning av förändringarna för att kunna vidta åtgärder. (SLUT)

9. Vad kan vi göra åt växthusgasutsläppen?

Fakta är att växthusgaserna, som vi släpper ut (koldioxid och metangaser) gör att atmosfären värms upp. Redan nu konstaterar forskarna att genomsnittstemperaturen i världen och på

årsbasis har ökat med 1,4 grader. Staterna har lovat att hålla nere ökningen till max 1,5 grader Celsius före 2030. Det ser mörkt ut.

Den globala uppvärmningen leder bl.a. till att haven blir varmare, som i sin tur leder till att fiskar, musslor, kräftor e.t.c. inte mår bra och t.o.m. dör ut. Den ökade havstemperaturen jämte den ökade temperaturen över landområden leder till att vatten avdunstar och faller ner på oss i form av störtkurar och slagregn typ stormen ”Hans” i september 2023.

Vi i den nordiska delen av jordklotet utsätts för än högre värmeökning, samtidigt som de södra delarna utsätts för torka och bränder. Värst är värmeökningen i Arktis .- 4 grader – vilket får till konsekvens att luftströmmarna förändras och världen får uppleva orkaner, tyfoner och stormar av sällan skådad intensitet. Blixtarna tänds nya eldar. Vattenmassorna forsar fram över hus, åkrar, boskap och människor. Glaciärerna smälter.

De företag som släpper ut mest koldioxid i Sverige 2022 är:
SSAB (ståltillverkning), Preem (oljaffinering), Cementa (cement), Nordkalk (kalkbränning), LKAB (järnmalm)

Kommunen (här ska varje studiecirkel anpassa materialet efter lokala förhållanden)

Solna stad har i och med att vi röstat fram en ny regering med socialdemokrater, miljöpartiet, centern och vänstern, lovat att jobba mer med klimatfrågor. Solna är numera en av hittills 51 Klimatkommuner och det ställer särskilda krav på sina medlemmar, bl.a. att kommunen ska ha en öppen dialog med medborgarna. Läs mer på <https://klimatkommunerna.se> Och det ansvariga borgarrådet på ”klimatkansliet” i Solna stad heter Victoria Johansson (C) och en av de två miljöstrategerna är inger.mattsson@solna.se

Ta reda på vad din kommun planerar. Du kan läsa dig till fakta t.ex. FN:s klimatpanel www.ipcc.ch Eller läsa mer på vad Sveriges politiker har lovat att uppnå genom Agenda2030 på www.regeringen.se

PRO och klimatet

PRO har på senaste kongressen 2022 bestämt att klimatarbetet är centralt, ”inte minst mot bakgrund av att kommande generationer ska kunna leva ett bra liv.” PRO har ett engagemang för klimat och -miljöfrågor och tar sitt ansvar för att förebygga och minska miljöpåverkan, samt verka för en hållbar utveckling, sägs det i dokumentet. (PRO har en egen flygresebyrå).

Enskilda PRO-föreningar satsar på studier och agerar i klimatfrågan. Kanske kan vi i framtiden skapa en konceptförening, typ PRO KLIMAT, precis som det redan finns PRO Kultur och PRO Global. PRO har nästan en halv miljon pigga och erfarna medlemmar. Höstmötet i nov 2023 beslutade att PRO Stor-Stockholm ska prioritera klimatfrågorna.

Det civila samhället

Det finns (i stor-Stockholm) ett 80-tal föreningar. Det största är Naturskyddsföreningen. Så finns Greenpeace, WorldWildFund, Fridays For Future och som sagt många fler. Googla! Du kan själv faktiskt bidra till att minska klimatförstörelsen!

Prata med dina vänner. Skriv till politikerna. Kräv att kollektivtrafiken gynnas. Tala med mataffären om matsvinnet och transportererna. Inför solceller på kommunala byggnader.

Vi har som mänsklighet lyckats höja levnadsstandarden i världen, vi har stoppat utvidgningen av ozonhålet genom att förbjuda freoner, stoppat utrotningen av djur och fågelliv genom att avstå från en hel del gifter, vi har gemensamt lyckats bemästra Covid-pandemin. Det finns hopp – men det är BRÅTTOM.

Det är därför vi ägnar vår tid att i en studiecirkel lära oss mer och förstå vad vi kan göra nu!

Greta Thunberg har visat vägen och ungdomar i hela världen ropar på hjälp för sin framtid. Vi är seniorer i samhället och tar vårt ansvar, för oss själva och för generationerna efter oss. Nu måste fler förstå allvaret vi lever i och ta ansvar för framtiden!

Stoppa alla subventioner till fossila bränslen, tjänstebilar och förmåner att köra bensinbil. Satsa 100% på solpaneler på alla hus. Krig är värsta formen av miljöförstörelse. Varmare klimat leder till katastrofer, översvämningar, torka, svält och nya flyktingströmmar.

Den första FN-ledda klimatkonferensen hölls för 50 år sen i Sverige. Det händer för lite och för långsamt. Därför anordnade vi äldre (Gretas Gamlingar, Grandparents for future och Grand Panthers). en Sorgmarsch den 20 september 2023 till Riksdagen från Nybroplan. **Våra krav är:** Lyssna på klimatforskarna. Följ klimatlagen. Ta de beslut som säkrar barnbarnens framtid. Agera nu!

Ställ upp för en rättvis och klimatsäker framtid. Vi som är äldre ”och klokare” kommer att vara där och även tillsammans med Fridays For Future. Vi stöder Greta Thunberg och ungdomarnas kamp för en bättre framtid. Vi ska synliggöra dem som roffar åt sig mark för utvinning av mineraler, de som ljuger för profiten om de fossila bränslenas ofarlighet, de som felaktigt kallar kärnkraften för grön m.m.

Klimatförändringarna drabbar i hög grad äldre (värmnen, ras, översvämningar). Hur ser planeringen ut i kommunen? I Schweiz stämmer en grupp liknande Gretas Gamlingar staten <https://en.klimatserioför> att de inte gör tillräckliga insatser för att skydda de äldre. Mer om hälsoeffekter på:

<https://en.klimatseniorinnen.ch>

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/h/halsoeffekter-av-varmeboljor>

Mer att läsa finns lättillgängligt. Till exempel från LO

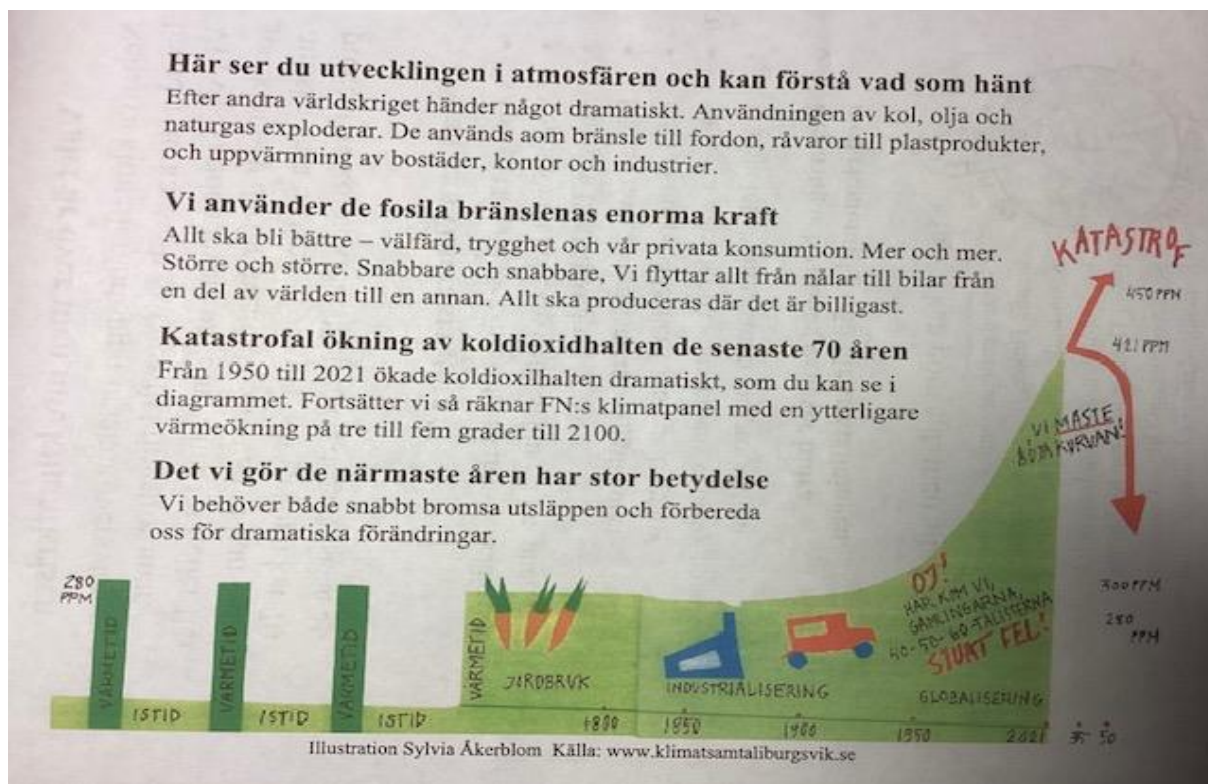
<https://klimatsamtal.klimatagendan.se/wp-content/uploads/2022/01/Klimatsamtal-studiematerial-om-en-rattvis-klimatomstallning.pdf>

Och varje fredag kl. 12.00, sen 2019 träffar du klimataktivister utanför COOP och ICA, som du kan prata med. Vi är Gretas Gamlingar Och så finns även Grandparents for Future och Grand Panthers. Möt de tre seniora nätverken på Facebook. [facebook.com/gretasgamlingar](https://www.facebook.com/gretasgamlingar)

Bergshamra december 2023

Peter Lamming

plamming@hotmail.com

Innehåll

Välkommen till studiecirkeln	sidan 2
1. Klimatutsläpp från textilier	sidan 3
2. Klimatutsläpp från skogen	sidan 5
3. Klimatutsläpp från maten	sidan 6
4. Klimatutsläpp från resor	sidan 7
5. Klimatutsläpp från boendet	sidan 8
6. Klimatförnekarna bemöts	sidan 10
7. Rättvis klimatomställning	sidan 11
8. Havens betydelse	sidan 12
9. Vad kan vi göra åt läget	sidan 13
10. PRO handlingsprogram 2022-2026	sidan 16

HANDLINGSPROGRAM

Antaget på kongressen 2022. Gäller 2022 – 2026

PRO och miljön

För en organisation som PRO är klimat och –miljöarbetet centralt, inte minst mot bakgrund av att kommande generationer ska kunna leva ett bra liv. PRO ska aktivt bidra till att genomföra målen i Agenda 2030 och till en ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbar utveckling.

- PRO ska arbeta för att ändra direktiven till AP-fonderna i syfte att dessa ska upphöra med alla investeringar i fossilindustrin.
- PRO ska samarbeta med andra organisationer och generationer för att få större genomslag för klimat- och miljöfrågorna.
- PRO ska öppet redovisa vad vi gör för att stödja arbetet enligt Agenda 2030.

PRO har ett engagemang för klimat- och miljöfrågor och tar sitt ansvar för att förebygga och minska miljöpåverkan samt verka för en hållbar utveckling. PRO strävar efter att bli en klimatneutral organisation. Vi ska därför analysera vad organisationen kan göra för att stödja arbetet enligt Agenda 2030.

PRO ska hushålla med naturresurser och energi i all vår verksamhet. Vi ska sätta människors hälsa och säkerhet i centrum och utbilda, informera och stimulera både medlemmar och medarbetare i organisationen till engagemang, delaktighet och ansvar i miljöarbetet.

PRO ska ställa lika höga miljökrav på samarbetspartners som vi ställer på vår egen verksamhet

Ett av de mer akuta hoten mot miljön är den globala uppvärmningen och för att hejda klimatförändringarna måste utsläppen av växthusgaser minska. En stor källa till koldioxidutsläpp är användningen av fossil energi. För att snabba på omställningen mot förnybara energikällor ska PRO verka för att AP-fonderna upphör med investeringar i fossil industri, även om det på kort sikt kan innebära att avkastningen blir något lägre.

De distrikt som har lust och möjlighet ska ges i uppdrag att ta fram en handlingsplan för arbetet med hållbarhet och klimat.